

पूर्व प्राथमिक तहमा कक्षाकोठा व्यवस्थापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय,
शिक्षा शास्त्र सङ्काय, स्नातकोत्तर तह (एम.एड) दोस्रो वर्षको आंशिक
आवश्यकता परिपूर्तिको लागि शिक्षा योजना तथा
व्यवस्थापन विभागमा प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

इन्द्र प्रसाद पाण्डे

एम.एड.दोस्रो वर्ष

क्याम्पस रोल नं : १३०/०६३-६५

परीक्षा रोल नं. : ३०८००३९

त्रि.वि. दर्ता नं. : ३-७-४-३६-९४

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
तानसेन बहुमुखी क्याम्पस
शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग
तानसेन, पाल्पा

२०६७

पत्र संख्या :
च.नं.

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
तानसेन बहुमुखी क्याम्पस
(त्रि. वि. / उ. मा. शि. प. बाट सम्बन्धन प्राप्त)
तानसेन, पाल्पा, नेपाल
TANSEN MULTIPLE CAMPUS
Tansen, Palpa, Nepal
स्थापित: २०८७

☎: ०७४-४२०४६७
फ्याक्स नं.: ०७४-४२२८४०

मिति:

विषय : सिफारिस पत्र

शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय, शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग स्नातकोत्तर तह एम.एड. दोश्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता पुरा गर्नको निमित्त शोधार्थी इन्द्रप्रसाद पाण्डेद्वारा तयार पारिएको पूर्व प्राथमिक तहमा कक्षाकोठा व्यवस्थापन शीर्षकको शोधपत्र मेरो प्रत्यक्ष निर्देशनमा तयार पारिएको हुनाले आवश्यक मूल्याङ्कनको निमित्त मूल्याङ्कन समितिमा सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६८।०३।१७

.....
पुष्करराज रेग्मी
शोधनिर्देशक

शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

तानसेन बहुमुखी क्याम्पस

पाल्पा

पत्र संख्या :
च.नं.

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
तानसेन बहुमुखी क्याम्पस

(त्रि. वि. / उ. मा. शि. प. बाट सम्बन्धन प्राप्त)

तानसेन, पाल्पा, नेपाल

TANSEN MULTIPLE CAMPUS

Tansen, Palpa, Nepal

स्थापित २०४७

फोन : ०७४-४२०४६७
फ्याक्स नं. : ०७४-४२२८४०

मिति.....

विषय :

स्वीकृती पत्र

शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग स्नातकोत्तर तह एम.एड. दोश्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि शोधार्थी इन्द्रप्रसाद पाण्डेद्वारा तयार पार्नु भएको पूर्व प्राथमिक तहमा कक्षाकोठा व्यवस्थापन शीर्षकमा शोधकार्य पूरा गरी स्वीकृतिका लागि प्रस्तुत गर्नु भएको शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृत गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

१. सह-प्रा. डा. नेत्रप्रसाद न्यौपाने	विभागिय प्रमुख	-----
२. उप.प्रा. श्री पुष्करराज रेग्मी	शोध निर्देशक	-----
३. प्रा. आनन्दमानसिंह शाक्य	बाह्य परीक्षक	-----
४. क्या.प्र. राधेश्याम ज्ञवाली	सदस्य	-----

मिति २०६८/०४/०७

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षा शास्त्र सङ्घाय स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभागको आंशिक आवश्यकता परिपूर्ति गर्ने प्रयोजनको लागि “पूर्व प्राथमिक तहमा कक्षाकोठा व्यवस्थापन” शीर्षकमा यो शोधपत्र तयार गरी तानसेन बहुमुखी क्याम्पस तानसेन पाल्पामा प्रस्तुत गरेको छु ।

पूर्वी पाल्पाको रामपुर र गाँडाकोट स्रोत केन्द्र अन्तर्गतका पूर्व प्राथमिक तहको कक्षाकोठा व्यवस्थापनको अवस्था विश्लेषण गरी समस्या पहिचान सहित समस्या समाधानका उपयुक्त उपायहरू पत्ता लगाई सुझाउने गरी अध्ययन अनुसन्धान गरिएको छ । शोधपत्रले पूर्व प्राथमिक तहको कक्षाकोठा बालमैत्री व्यवस्थापन गरी शैक्षिक गुणस्तर कायम गराउन समस्त सरोकार पक्षलाई फाइदा पुग्ने आशा लिएको छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र लेखनको क्रममा सुरुदेखि अन्त्य सम्म आफ्नो अमूल्य समय, श्रम तथा महत्वपूर्ण सल्लाह, सुझाव र उचित मार्गदर्शन दिई लेखनका क्रममा आइपरेका विभिन्न समस्याहरूलाई समाधान गर्न उत्प्रेरणा दिने तानसेन बहुमुखी क्याम्पस, तानसेनका शोध निर्देशक उप प्रा. पुष्करराज रेग्मी प्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । मलाई आवश्यक सहयोग गर्नुहुने क्याम्पस प्रमुख राधेश्याम ज्ञवाली, डा. रामप्रसाद ज्ञवाली विभागिय प्रमुख सह प्रा. डा. नेत्रप्रसाद न्यौपाने तथा तानसेन बहुमुखी क्याम्पस परिवारप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

शोध अध्ययनका क्रममा विविध तथ्याङ्कहरू उपलब्ध गराई सहयोग गर्नुहुने छानिएका विद्यालयका सम्पूर्ण व्यक्तिहरू, तथा सङ्घ संस्थाप्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । लेखनका क्रममा प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्ने मित्रजनहरू प्रति आभार प्रकट गर्दछु । साथै शोधपत्रलाई टङ्कन गरी सहयोग गर्नुहुने मित्र धन बहादुर गुरुङ्ग र डोल्मा थापा तथा कम्प्युटर सेटिङ गर्नुहुने बालकृष्ण भण्डारीप्रति पनि हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

शोधार्थी

मिति : २०६८।०३।१७

इन्द्र प्रसाद पाण्डे

शोधसार

यस शोध अध्ययनको शीर्षक “पूर्व प्राथमिक तहमा कक्षाकोठा व्यवस्थापन” रहेको छ । अध्ययनको मुख्य उद्देश्य पूर्व प्राथमिक तहको कक्षाकोठाको व्यवस्थापनको उपायहरू पत्ता लगाउनु रहेको छ ।

अध्ययनका लागि सर्वेक्षण फाराम तथा अन्तरवार्ता प्रश्नावलीको प्रयोग गरिएको छ । प्र.अ., शिक्षक, अभिभावकहरूसँग अन्तरवार्ता लिई सूचना तथा जानकारीहरू सङ्कलन गरिएको छ । गुणात्मक र परिमाणत्मक दुवै प्रकारले अध्ययन गरिएकोले शोध कार्य मिश्रित ढाँचामा आधारित रहेको छ । शोध तयारीका क्रममा शीर्षकसँग सम्बन्धित विभिन्न संन्दर्भ सामग्रीहरूको अध्ययन गरिएको छ । अध्ययनको उद्देश्य प्राप्तिका लागि विभिन्न अनुसन्धानात्मक प्रश्नावली अध्ययन अवलोकन सर्वेक्षण फारम अन्तरवार्ता प्रश्नावलीबाट, प्राप्त जानकारीहरूलाई विश्लेषण गरी प्रस्तुत गरिएको छ । विश्लेषण गर्दा गुणात्मक पक्षलाई बढी जोड दिइएको छ ।

चारवटै पूर्व प्राथमिक कक्षा मध्ये लक्ष्मी नि.मा.वि. अंशुवर्मा मा.वि. को कक्षाकोठामा शैक्षिक सामग्रीको अवस्था, प्रयोगको अवस्था भौतिक व्यवस्थापनको अवस्था बालबालिकाको उमेर सुहाउँदो रहेको तथा रामपुर प्रा.वि. र लाली गुराँस प्रा.वि. को तुलनामा राम्रो रहेको पाइयो । तुलनात्मक रूपले शैक्षिक सामग्रीको संख्या, भौतिक अवस्था, कक्षाकोठा व्यवस्थापन राम्रो देखिएको विद्यालयको विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धी उच्च रहेको पाइन्छ । पूर्व प्राथमिक तहको राष्ट्रिय न्युनतम मापदण्ड अनुसारका सिकाइ सामग्रीहरूको प्रबन्ध गरी कक्षाकोठा आकर्षक सजावटका साथ व्यवस्थापन गर्नका लागि व्यवस्थित कक्षाकोठा नहुनु, सिकाइ सामग्रीको प्रयाप्तता नहुनु, सजावट पेन्टिङका लागि आर्थिक अभाव, अनुगमन मूल्याङ्कन, अन्तरक्रियाको कमी तथा दक्ष जनशक्ति र सीपको सर्वसुलभता नहुनु नै मुख्य समस्याका रूपमा रहेको पाइन्छ ।

उपयुक्त कक्षाकोठा व्यवस्थापनले बाल सिकाइलाई रुचीपूर्ण बनाई सिकाइ गुणस्तर, उपलब्धिमूलक, मनोवैज्ञानिक र सहज गराउने भएकोले अध्ययनको क्रममा देखापरेका समस्याहरूलाई समाधान गर्नका लागि भूईं कापेटिड गर्ने, कक्षाकोठाको चारैतिर होंचो बेन्चमा सिकाइ सामग्रीहरू राख्ने, चित्र चार्टहरूलाई आकर्षक तवरले भित्तेलेखन गर्ने । होचो चारैतिर कालोपाटी राख्ने, कक्षा शिक्षण व्यवस्था लागू गर्ने, ज्ञानेन्द्रियको प्रयोगको अभ्यासद्वारा सिकाइ गर्ने प्रकृया अपनाई पूर्व प्राथमिक तहको कक्षाकोठा व्यवस्थापन गर्नु पर्दछ ।

कक्षाकोठा उपयुक्त व्यवस्थापनका लागि दिइएका सुझावहरूलाई कायान्वयन गर्दै विद्यार्थीको उमेर तथा क्षमता अनुसार आवश्यक पर्ने प्रयाप्त सिकाइ सामग्री र विषयवस्तुहरूको व्यवस्था गरी दक्ष मानवीय सीपको प्रयोग गरी कक्षाकोठा व्यवस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ । आकर्षक, मनोरञ्जनात्मक र व्यवस्थित ढंगले कक्षाकोठामा व्यवस्थापन गरिएमा कक्षाकोठा सिकाइको थलोको रूपमा स्थापित भई विद्यार्थी सहभागिता र सकृयता बढाई शैक्षिक गुणस्तर बृद्धि गर्न विद्यालयका सन्बन्धित सरोकार पक्षलाई सहयोग पुग्नेछ ।

विषय सूची

शीर्षक	पृष्ठ
सिफारिस पत्र	I
स्वीकृति पत्र	II
कृतज्ञता ज्ञापन	III
शोधसार	IV
विषयसूची	VI
तालिका सूची	VIII

परिच्छेद एक : परिचय

१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	१०
१.३ अध्ययनको औचित्य	११
१.४ अध्ययनको उद्देश्य	११
१.५ अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरू	१२
१.६. अध्ययनका परिसीमा	१२
१.७ सान्दर्भिक शब्दावलीहरूको परिभाषा	१३

परिच्छेद दुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन तथा सैद्धान्तिक खाका

२.१. सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	१५
२.२. सैद्धान्तिक खाका	२३
२.३. शैक्षिक उपादेयता	२८

परिच्छेद तीन : अध्ययन विधि

३.१. अनुसन्धानात्मक ढाँचा	२९
३.२ जनसंख्या तथा नमूना छनौटका आधारहरू	३०
३.३ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरू	३१
३.४ तथ्याङ्क सङ्कलन तथा विश्लेषण प्रकृया	३३

परिच्छेद चार : तथ्याङ्कको व्याख्या तथा विश्लेषण

४.१ कक्षाकोठा व्यवस्थापनको वर्तमान अवस्था	३४
४.२ कक्षाकोठा व्यवस्थापन र सजावटका आधारमा पूर्व प्राथमिक तहको विद्यार्थीको सिकाइ तुलना	३६
४.३ कक्षाकोठा व्यवस्थापनमा देखापरेका समस्याहरू	३८
४.४ कक्षाकोठा व्यवस्थापनमा देखिएका समस्या समाधानका लागि उपयुक्त उपायहरू	४१

परिच्छेद पाँच : प्राप्ति, निष्कर्ष र सुझावहरू

५.१ प्राप्ति	४५
५.२ निष्कर्ष	४८
५.३ सुझावहरू	४९

सन्दर्भ सामग्री

परिशिष्टहरू

तालिका सूची

तालिका नं.	विषय	पृष्ठ
१	तहगत विद्यार्थी विवरण	५
२	नमूना छनौटका आधार	३१
३	भौतिक व्यवस्थापनको अवस्था २०६७	३५
४	औसत सिकाइ प्रगती विवरण २०६७	३७